Geçmişten Günümüze EDİRNE

Editörler
Prof. Dr. Yeşim Yeşiloğlu
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Palüzar
Öğr. Gör. Damla Zeynep Ütebay

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ 1982

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
EDİRNE

EDİTÖRLER

Prof.Dr. Yeşim YEŞİLOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Hatice PALÜZAR

Öğr. Gör. Damla Zeynep ÜTEBAY

Trakya Üniversitesi Matbaası

Edirne

ISBN: 978-975-374-371-6
T.Ü. Yayın No: 321

Dizgi

Öğr. Gör. Ceren BAYKAN

Kapak

Öğr. Gör. Sedat KOCADOĞAN

Öğr. Gör. Ceren BAYKAN

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu kitapta yer alan çalışmaların akademik ve yasal sorumluluğu tamamıyla yazarlara aittir. Yazarların yorumları tamamen kişisel olup herhangi bir kurumun görüşünü ifade etmemektedir. Kitap farklı bilim dallarının katkılarıyla oluşturulduğundan Editör kararı olarak, çalışmaların alıntı ve kaynak gösterimi serbest bırakılmıştır. Bu kitabın basımı Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: TÜBAP-2024/74).

Nisan 2024

İÇİNDEKİLER

İçindekiler iii

Editörler vi

Prof.Dr.Yeşim YEŞİLOĞLU – Dr. Öğr. Üyesi Hatice PALÜZAR
Öğr. Gör. Damla Zeynep ÜTEBAY

Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU viii

Trakya Üniversitesi Rektörü

Teşekkür ix

Edirne İlinde Biyobozunurluk Potansiyeli Olan Polimerlerin Üretimi İçin Biyo Bazlı Atık Kaynakların Değerlendirilmesi 1-9

Gökhan AÇIK

Cumhuriyet Dönemi Edirne Kentleşme Tarihi 10-18

Veysi AKIN

Renklerin Dansı: Muradiye Camii Mihrap Çinilerinin Teknik ve Üslup Analizi 19-21

Selim Hakan AKINCI

Lavanta Esansiyel Yağının İçeriği, Farmakolojik Özellikleri ve Tıbbi Kullanımı 22-29

Selin ALADAĞ - Yeşim YEŞİLOĞLU

Ayçiçeği (*Helianthus annuus* L.) ve Antioksidan Aktivitesi 30-36

Derya ALTINTAŞ - Yeşim YEŞİLOĞLU

Kentin İzi ve Yaşamın Sürekliliğinin Edirne Örneğinde İncelenmesi 37-43

Bilge ATAÇ ÖZSOY

Edirne'deki Yiyecek İçecek İşletmelerinin Yöre Mutfağındaki Gastronomik Ürünler İle Olan İlişkisi 44-54

Zeynep ATEŞ - Çağla YUMUK MERCAN

Kimsesiz Bir Mezarlık, Manevi Bir Mekân: Edirne Deliler Mezarlığı 55-61

Ayşenur BAYATLI

Çörek Otu Küspesinden Hazırlanmış Adsorbent İle Atıksulardan Asid Red 1 Giderimi 62-66

Yüksel BAYRAK - Esra KULAKSIZ ALAYONT - Murat ATEŞ

Mimarlik Üzerinden Ulusal Kimlik İnşasina Dair Bir Profil: Yüksek Mimar Kemal Altan ve Edirne İlinde Yürüttüğü Faaliyetler 67-76

Kutalmış BAYRAKTAR - Burcu ÖZGÜVEN

Keten Lifleri: Kullanım Alanları, Yöresel Katkıları 77-80

Nilgün BECENEN - İsmail YÜCE - Hayri ŞEN

Surre-i Hümâyûn İçin Edirne'den Yardım Gönderen Vakıflar 81-85

Orhan BUYUK

Yapısı, Tarihi ve Sosyal Yönleriyle Edirne Muradiye Mevlevihanesi 86-93

Ceyda CEBECİ - Büşra KARAYIL - Dilan DURMUŞ - Çağla ÖZER

Bir Kent Olarak Enez'in Gelişim Süreci 94-106

Sıdıka ÇAKIL - Burcu ÖZGÜVEN

Edirne Efsanelerinde Kadın Kavramına Toplumdilbilimsel Bir Bakış 107-116

Sibel ÇELİKEL - İnci YILMAZ ŞİMŞEK

Meriç Yer Fıstığı Ezmesinin Bazı Kalite Özelliklerinin Belirlenmesi 117-121

Gizem Çağla DÜLGER

Edirne Lavanta Yağı: Aromaterapide Kullanımı ve Klinik Tedavideki Etkinlikleri 122-129

Betül ERKUŞ

Hibrit Tetrafloroborik Asit Katkılı Polianilin ve Oksijenlenmiş Çok Duvarlı Karbon Nanotüp Nanokompozit ve Süperkapasitör Uygulamaları 130-139

Efkan GÜL - Gökhan ŞAHİN - Metin GÜRÜ - Murat ATEŞ

Edirne Muvakkithanelerine Örnekler 140-148

Mukadder İĞDİ ŞEN

$ZnCl_2$ Aktive Edici Maddesinin Kochia Scoparia L. Bitkisi Ve Bentonitin Üzerine Etkisi 149-154

Esra KULAKSIZ ALAYONT - Yüksel BAYRAK - Halil DURAK

Gravite Verileri İle Trakya'nın Tektonik İzleri 155-160

Mehmet ÖZCEYLAN - Emin U. ULUGERGERLİ

Edirne İli Tarım Atıklarının Sürdürülebilir ve Çevre Dostu Ürünlere 161-167

Dönüştürülebilirliği
Hatice PALÜZAR

Edirne İli Ağızlarında Kadın İle İlgili Söz Varlığı 168-178
Selda SANDALYECİ

rGO/%32 G-MWCNT/Fe_2O_3 Nanokompozit Sentezi, Karakterizasyonu ve Süperkapasitör Uygulamaları 179-184
Minnet SEVER - Murat ATEŞ

Solanum Nigrum L. *(*Solanaceae) Bitkisinin Yağ Asidi Kompozisyonu 185-188
Temine ŞABUDAK - Gizem KIYAK

Edirne Kıyı Alanları ve Kullanım Potansiyelleri 189-194
Gildis TACHİR

Edirne'nin Agro-Turizm Potansiyeli 195-200
Mustafa TAN- Orkun AKMAN

Edirne ve Çevresindeki Tarihsel Depremler 201-205
Erdinç USLAN - Emin U. ULUGERGERLİ

Mahalle Afet Gönüllüleri Çanakkale ve Edirne Örnekleri 206-210
Alper USTA - Emin U. ULUGERGERLİ

Edirne İline Ait Coğrafi İşaretli Gıda Ürünlerinin Potansiyellerinin Değerlendirilmesi ve Alternatif Ürün Önerileri 211-217
Damla Zeynep ÜTEBAY - Zeynep ATEŞ

Edirne'de Şah Kartal (*Aquila Heliaca*, Savigny, 1809) Çiftlerinin Üreme Başarısı ve Türü Tehdit Eden Unsurlar 218-221
O. Özmen YELTEKİN - Mustafa KAYA

Coğrafi İşaretli Bir Edirne Şekerlemesi: Edirne Badem Ezmesi 222-226
Şafak YILDIRIM

Prof. Dr. Yeşim YEŞİLOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Hatice PALÜZAR
Öğr. Gör. Damla Zeynep ÜTEBAY
Editörler

Edirne, Arda, Tunca ve Meriç nehirlerinin buluştuğu düzlükte kurulmuştur. Şehir merkezi Bulgaristan'a 17 km, Yunanistan'a ise 7 km uzaklığındadır. Edirne'nin tarihi çok eskilere dayanır. Trak kabilelerinden Odrisler ve Bettegeriler Edirne'de bilinen ilk yerleşimcilerdir. Bu dönemde yaygın inanışa göre, günümüzde Edirne'nin bulunduğu Meriç ve Tunca nehirlerinin birleştiği yere Odrisler tarafından, Odrisia veya Odris olarak tanınan açık bir pazar alanı veya şehir kurulmuştur. MÖ:1200-1400 yılları arasında bu bölge, Akaların eline geçmiştir. Geçiş sonrası ''polis'' hâline getirilmiştir. MÖ:168'de Romalıların eline geçen bu şehirde çeşitli uygarlıklar hüküm sürmüştür. MÖ:123-124 yılları arasında Roma İmparatoru Hadrianus'un gerçekleştirdiği doğu seyahati esnasında, Orestia adı Hadrianapolis olarak değiştirilmiş ve şehir statüsü kazandırılmıştır. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans İmparatorluğu'nun kontrolü altında kalan Hadrianapolis, Peçenek, Got, Avar, Hun ve Bulgar saldırılarına bu dönemde maruz kalmıştır.

Şehir, Osmanlı Padişahı I.Murat tarafından fethedilerek, 1361 yılında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Türklerin eline geçtiğinde adı Edirne olan şehir, İstanbul'un alınışına kadar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmıştır. 1453 yılında, İstanbul'un başkent olmasının ardından önemini kısmen yitirse de padişahların gözde yerlerinden olan canlı bir ticari ve idari merkez olarak kalmıştır. Yangınlar ve depremler ile 18. yüzyılda sarsılan kent, 1877 yılında Rus işgali sırasında büyük tahribata uğramıştır. Birçok padişahın doğduğu yer olmasından dolayı Edirne günümüzde "şehirlerin sultanı" ve "sultanların şehri" olarak anılmaktadır.

Balkanlara, dolayısıyla Avrupa'ya açılan kapı olma niteliğinden dolayı Edirne'nin büyük bir turizm ve ticaret potansiyeli bulunmaktadır. Şehir merkezi her gün binlerce yabancı turisti ağırlamaktadır. 1585 tescilli tarihi eseriyle, İtalya'da yer alan Floransa kentinden sonra, metrekareye en çok tarihi eserin düştüğü ikinci Avrupa kenti olan Edirne, mimarisiyle hayranlık uyandıran Selimiye Camii ve daha birçok mimari eseri bünyesinde barındırıp, doğa, inanç, kültür ve gastronomi turizmindeki potansiyeli (Edirne tava ciğeri, kavala kurabiyesi, badem ezmesi…) ile de yerli ve yabancı turistler tarafından büyük ilgi görmektedir.

Edirne'nin büyük bir tarım ve hayvancılık potansiyeli bulunmaktadır. Buğday, ayçiçeği, çeltik, mısır, pancar, sebze ve pek çok meyve türü yetiştirilmektedir. Özellikle ayçiçeği ve çeltik üretiminde ülkemizde önemli bir yere sahiptir. Ülkemiz için bu kadar önemli bir şehir olan Edirne'yi akademisyen gözü ile ifade edebilmek amacıyla da bu kitapta Fen Bilimleri ve Mühendislik, Sosyal ve Beşerî Bilimler, Ziraat, Sanat ve Eğitim Bilimleri konu başlığı bulunan bildirilerin sunumu gerçekleşmiştir. Bütün bu konulara ait bilgiler yurt içi ve yurt dışından değerli araştırıcı ve akademisyenler tarafından bir araya getirilerek "Geçmişten Günümüze Edirne" kitabı oluşturulmuştur.

Bu kitabın hazırlanmasında bizi yönlendiren ve destekleyen, Edirne'mize böyle bir eseri kazandırmamıza vesile olan Trakya Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

Ayrıca kitabın hazırlanmasında büyük bir özveri ile çalışan Öğr. Gör. Sedat KOCADOĞAN'a çok teşekkür ederiz.

Öğr. Gör. Ceren BAYKAN'a ve emeği olan Düzenleme Kurulu üyelerine ve bu kitapta derlediği bilgileri paylaşan değerli araştırmacılara teşekkür ederiz.

Eserin ilgilenen herkese faydalı olmasını dileriz.

Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU

Trakya Üniversitesi Rektörü

Edirne, sahip olduğu tarihî ve kültürel değerleriyle tam anlamıyla bir açık hava müzesidir. Sadece Osmanlı dönemi değil; Traklar, Roma ve Bizans dönemleri de Edirne'nin tarihsel kimliğine büyük katkılar yapmıştır. Ancak Edirne'nin tarihî kimliğine bırakılan izler, Osmanlı Devleti döneminde en yüksek seviyeye çıkmıştır. Edirne, Osmanlı idaresine geçtikten sonra anıtsal nitelikli mimari eserlerine kavuşmaya başlamış; bu dönemde, çok sayıda mimari eserle donanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda halkın gereksinimlerini karşılayacak kamusal yapılara önem verilmesi anlayışı doğrultusunda Edirne'de de toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte cami, medrese, bedesten, arasta, mektep, imaret, kervansaray, han, darüşşifa, hamam, muvakkithane, köprü, çeşme, şadırvan, sebil gibi birçok yapı üretilmiştir.

Edirne, tarihsel mirası yanında büyük bir kültürel mirasa sahiptir. Yüzyıllardan beri Balkan kültürlerinin kaynaştığı bu coğrafyada yemekleri, dilleri, gelenek ve görenekleri birbirinden beslenen, özü aynı olsa da bazı noktalarda farklılaşan pek çok kültür filizlenmiştir.

İşte filizlenen bu kültürün dallarından Edirne üzerine yapılmış binlerce araştırma, yazılmış yüzlerce kitap ve makale vardır. Ancak ilimizin zenginliklerini ve kültürünü her yönü ile kayıt altına alan daha fazla çalışmaya ve daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır.

Tam da bu noktada, gerçek anlamda bir şehir ve bölge üniversitesi olan Trakya Üniversitesi; sahip olduğu tüm akademik birikim ve olanakları, Edirne merkezinin yanı sıra tüm ilimizin ve bölgemizin hizmetine sunmaktadır.

Trakya Üniversitesi; bünyesinde bulunan 14 fakülte, 10 meslek yüksekokulu, 4 yüksekokul, 5 enstitü, 38 araştırma merkezi, 3.010 idari personel, 1.769 akademik personel ve 4.451'i yabancı uyruklu olmak üzere 43.196 öğrencisi ile bölgenin en büyük eğitim-öğretim kurumudur. Şehrimizin gözbebeği olan bu kurum sadece eğitim-öğretim faaliyetlerinde değil; araştırma, yayın ve yaşadığımız şehre yönelik konularda da hem bölgemizin hem de ülkemizin öncü eğitim kurumlarından biridir.

Trakya Üniversitesi Arda Meslek Yüksekokulu ev sahipliğinde, Edirne Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Edirne Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Şehit Ressam Hasan Rıza Güzel Sanatlar Meslek Yüksekokulu iş birliği ile hazırlanan "Geçmişten Günümüze Edirne" isimli bu eserin; Edirne ilinin, tarihî ve kültürel belleğinde önemli bir yeri olacaktır.

Bu eserin hazırlanmasında emeği geçen, Arda Meslek Yüksekokulu Müdürü Değerli Hocam Prof. Dr. Yeşim YEŞİLOĞLU başta olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ediyor, keyifle okumanızı diliyorum.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU
Trakya Üniversitesi Rektörü

TEŞEKKÜR

"Geçmişten Günümüze Edirne" adlı kitabın hazırlanmasında emeği geçen Trakya Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erhan TABAKOĞLU başta olmak üzere sonra Arda Meslek Yüksekokulu Müdür Yardımcıları Dr. Öğretim Üyesi Hatice PALÜZAR, Öğr. Gör. Damla Zeynep ÜTEBAY ve özellikle Öğr. Gör. Sedat KOCADOĞAN büyük emek sarf etmişlerdir, Hepsine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bununla birlikte kitabın büyük bölümünde emeği geçen araştırmacılara ve tabikii de kitabın basılmasında bizden desteğini esirgemeyen Trakya Üniversitesi matbaası ailesine çok teşekkür ederim. Emeği olup unutulan herkese sonsuz teşekkürler.

EDİRNE İLİ AĞIZLARINDA KADIN İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Selda SANDALYECİ*

ÖZET

Kavram alanı çalışmaları, belli bir alanla ilgili dil malzemesinin tespit edilmesinin yanı sıra söz konusu dil kullanıcılarının yaşam biçimini, duygularını ve düşünce dünyasını aydınlatmaya da yardımcı olur. Kadın kavram alanı kadının toplumsal olarak nüfusun yarısını içermesi nedeniyle doğal olarak dilde de önemli bir alana sahiptir. Çalışmamızın kavram alanı Edirne ili ağızlarında yer alan doğrudan kadını hedef alan veya onunla ilişkilendirilebilen sosyal, hukukî, ailevî, akrabalık adları, kadına özgü nesne adları, erkek cinsiyle temasına dair adlandırmalar vb. söz varlığıdır. Kadının akrabalık isimleri, toplumdaki yeri, kullanmış olduğu eşyalar, eşiyle münasebetinden kaynaklı adlandırmaları zengin bir söz varlığının işaretidir.

Literatürde kadın ile ilgili söz varlığı çalışmalarında Türk dilinin söz varlığı içerisinde kadın sözcüğünün yeri, erkekler tarafından eşlerine verilen adlar, kadınlara hitap edilirken kullanılan ünlemler, kadın ile ilgili sözcüklerin sınıflandırılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada *Trakya Ağızları Sözlüğü* taranarak Edirne ili ağızlarında kadın ile ilgili söz varlığı tespit edilmiş, anlam ve görevleri bakımından sınıflandırılmış ve art zamanlı incelenmiştir. Ortaya konan söz varlığı, genel söz varlığı araştırmaları için önemli olduğu kadar Edirne ili halkının cinsiyet kültürünü ve kadının toplumdaki statüsünü göstermesi açısından da değerlidir

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadının yeri, Edirne İli ağızları, Söz varlığı.

1. GİRİŞ

Söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar hem dilin hem de o dili konuşan insanların özellikleri hakkında önemli ipuçları içerir. İslamiyet sonrasında, İslamiyet'in örneklendiği toplum modellerinin de etkisiyle çoban-göçmen kültüründe erkekle eşit statüde olan Türk kadının yeri toplumda kısıtlanmış, daha içine kapalı, sadece kendi cinsiyle iletişimi hoş görülen bir modele doğru evrilmiştir. Fakat Kur'an-ı Kerim ve hadisler incelendiğinde; kadınları aşağılayan, hakaret ederek ötekileştiren herhangi bir hükmün olmadığı görülmektedir (Günay, 2000). Bu durum gösteriyor ki cinsiyet normları biyolojik cinsiyetten ziyade toplumlar tarafından oluşturulan kültürel ve sosyolojik olgulardır.

Araştırmanın Amacı

Söz varlığı çalışmaları dillerin gücünü ve sözcüksel altyapısını gösterir. Bundan başka, bir dilin yalnızca söz varlığının incelenmesi yoluyla, dili konuşan ulusun yaşayışı, o toplumdaki kültür hareketleri ve başka uluslarla ilişkiler konusunda bilgi edinme olanağı mümkündür (Aksan, 2007). Buradan hareketle, bu çalışmada Edirne ili ağızlarında kadın temasının nasıl işlendiği ile ilgili bilgi edinmek ve bölgede kadının toplum içerisindeki yerini dil vasıtasıyla gözlemlemek hedeflenmiştir.

* *Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, seldatabak@trakya.edu.tr*

Araştırma Yöntemi

Çalışmada yöntem olarak tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişteki bir durumu ya da devam eden bir olayı olduğu gibi objektif bir şekilde betimlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar 2002).

Çalışma için kadına ait söz varlığı ile ilgili literatür taraması yapılmış, doküman incelemesiyle detaylı veriler toplanmıştır. Bu veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş, gerekli karşılaştırmalar yapılarak veriler sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. İçerik analizi, metinleri özetlemekten öte içeriğin çözümlenmesi, araştırılarak yorumlanması, mesajların, kodlanan verilerin açıklanması ve yorumlanmasıdır (Özkan, 2019).

Tespit edilen söz varlığı kadınların toplumsal işlevleri, aile, evlilik hayatı, çocuk bakımı, hane içi ve dışı sorumlulukları gibi farklı temalar çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan veriler elimizdeki ilk yazılı belgelerden itibaren art zamanlı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmada, dil malzemelerinin tespitinde temel kaynak olarak *Trakya Ağızları Sözlüğü* kullanılmıştır. Sözlükten tespit edilen madde başları -çok anlamlı ise parantez içinde kaçıncı anlam olduğu- koyu renk olarak yazılarak anlamı verilmiştir. Devamında görülen sayılar madde başının *sözlüğün kaçıncı cildi olduğu/sayfa sayısı'*nı belirtirken yapılan açıklamalar kelimenin kökenini, etimolojisini yahut açıklamasını göstermektedir. Bu açıklamalarda -çoklukla- *Ötüken Türkçe Sözlük* olmak üzere *Tarama Sözlüğü* ve *Kubbealtı Lugati'*nden yararlanılmıştır.

Şimdiye kadar *kadın* kavramının söz varlığıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar genellikle *kadın ve kadınla ilgili kelimelerin etimolojisi*, *kadın algısı ve imajı*, *metinlerde kadına dair kelimelerin terminolojisi*, *kadının rolü* ve *kadın karakterler* gibi özel ve genel çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmada ise tespit edilen madde başlarının sınıflandırılması şöyledir:

1. Cinsiyet Ayırıcı Olarak Kullanılan Söz Varlığı
2. Kadınların Akrabalık Bağlarıyla İlgili Söz Varlığı
3. Kadınların Cinsellik, Evlilik, Karı-Koca İlişkileri İle İlgili Söz Varlığı
4. Kadınlara Seslenme ve Hitapla İlgili Söz Varlığı
5. Kadınların Yaşıyla İle İlgili Söz Varlğı
6. Kadınların Sağlığıyla İlgili Söz Varlığı
7. Kadınların Uzuvları Açısından Söz Varlığı
8. Kadından Doğaya Aktarım Yoluyla Oluşan Kelimeler
9. Kadınların Kılık-Kıyafetleri ve Süs Eşyalarıyla İlgili Adlandırmalar
10. Kadınların Toplumdaki Statüleriyle İlgili Söz Varlığı
    - 10.1. Olumsuz Anlam İçeren Söz Varlığı
      - 10.1.1 Ahlak Düşüklüğü Sebebiyle Oluşanlar
      - 10.1.2. Toplumda Hoş Karşılanmayan Davranışlarla Oluşanlar
    - 10.2. Olumlu Anlam İçeren Söz Varlığı
11. Kadınların Yaptıkları İş ve Meslekleri İle İlgili Söz Varlığı[1]

[1] Burada verilen numaralandırma sadece bu bölüme özgüdür. Devamında, çalışmanın geneline uygun numaralandırma yapılmıştır.

2.1. Türklerde Kadın Kavramı

İslamiyet Öncesi Türklerde Kadın:

Toplum ve ailedeki etik değerleri korumak ve nesillerce bunları koruyup muhafaz etmek gibi mühim bir vazifeyi üstlenen kadın, bunu en güzel biçimiyle başardığı takdirde Kaşgarlı döneminde değerli sayılabilecek türden taşlarla onun bu özelliğine vurgu yapılarak taçlandırılır ve bir bakıma toplum nazarında yüksek bir seviyeye oturtulur. Bu durum aslında toplumun etik değerlere olan saygısının ve verdiği önemin bir göstergesidir. Toplum ahlâklı kadını bu türden nitelemelerle taçlandırmış ve kuşaktan kuşağa aktarılan kültür içerisinde ne şekilde bir kadın modeli istediğini yani kendi idealinde olması gerekeni bu türden bir tavırla pekiştirerek vermiştir (Özdarıcı, 2011). Medeniyetin beşiği olarak kabul edilen Yunanistan'da, eski Yunanlılar'da kadının saygı değer bir yanı yoktu. Saygı değer olmadığı gibi, kocası isterse sağlığında veya ölümüne bağlı olarak karısını bir başkasına devredebilirdi. Çinlilerde ise kadın, insan sayılmaz, hatta ona ad bile takılmazdı. Bir, iki, üç diye sayı ile çağrılırdı. Kıskançlık, gevezelik, ve hatta çocuk doğurmamak gibi basit sebeplerle erkekler karılarını boşayabilirdi (Özdener, 2011). İbn Fadlan'ın Türkler arasında gayrimeşru ilişkilerin olmadığı yönündeki tespiti de çağdaşı toplumlarda ciddi biçimde cinsel meta hâline gelen kadınların Türk toplumu içerisindeki farklılığını göstermesi bakımından önemlidir (Tellioğlu, 2016).

Eski Türklerde görülen Umay inancı ile Köktürk Yazıtlarında kadından saygı ile bahsedilmesi, kadının savaşta, siyasî ve sosyal meselelerde, hatunun devlet yönetiminde söz sahibi olması vb. durumlar Türk toplumunda kadına verilen değerin önemli işaretleridir. Fizik ötesi simgelerle anılması kadınlara cinsel bir obje olarak değil sıra dışı bir varlık muamelesi yapıldığının göstergesidir. Umay simgesi, Türklerin zihin âleminde kadına verilen kıymetin en önemli göstergelerinden birisidir (Tellioğlu, 2016). Türklerde kadın toplumdan soyutlanmayarak "ana" ve at binmek, kılıç kullanmak, savaşmak gibi meziyetleriyle "kahraman" olarak öne çıkmaktadır. Güçlü ve soyu devam ettiren olduğundan kutsal bir varlık olarak görülmüş ve toplum içerisinde yer almıştır.

Kül Tigin yazıtı doğu cephesinde görülen "*Kangım kağan uçdukda inim Kül Tigin yiti yaşda katlı… Umay teg ögüm katun kutınga inim Kül Tigin er at buldı*." ifadesine göre kağan uçmağa varmış ve devlet hatunun olmuştur. Bu cümleler hatunun devlet yönetimindeki rolüne işaret etmektedir. Burada adı geçen hatun, özel bir konuma sahiptir. Soyludur; hükümdar, bey sülalesinden gelmektedir. Anlaşılan odur ki bu hanımlar soyluluk ve güç bakımından özel bir yere sahiptirler. Ögel, kağanın bu hanımlarından "baş-hatun" diye söz eder. Kağanın bu özelliklere sahip hatununun yanı sıra Çin prenseslerinden eşleri veya başka boy ve soylardan kadınları olabilirdi. Bunlar kuma ya da cariye konumundaydılar. Yönetime iştirak eden, kağandan sonra tahta geçecek olan veliahtın annesi olan hatun, soylu ve Türk olmalıydı (Köksel, 2011). Fakat Köktürk Yazıtlarında birden fazla kadınla evlenmeye dair bilgi görülmemekte, kesin ve net olarak tek katundan bahsedilmektedir. Ayrıca harem ve tesettürün görülmemesi de Eski Türklerde kadının -birçok eski kültürdeki gibi tabu olmadığını aksine- kutsal bir konumda olduğunu belirten bir kanıt niteliğindedir.

Yazıtlarda aile fertlerini ifade eden bir hayli kelime vardır. Ailenin bir ferdi olarak kadın; *anne, eş, kız kardeş, gelin* rollerinde karşımıza çıkar. Birden fazla yerde *anam hatun, analarım* ifadeleri geçmektedir. Yazıtlarda geçen birkaç özel isimden birisi İlbilge Hatun'dur. Bu rollerin tamamında kadın, saygı ve sevgi bağı ile ailenin diğer fertlerine bağlıdır. Hükümdar ailesinin en büyük çabalarından birisi bu kadınların küng olmaması içindir (Köksel, 2011).

Berbercan'a göre ise *kişi* sözcüğünün genel olarak insanı karşılaması ve erkek ile kadın ayrımı yapılmadan her ikisini de karşılayan genel bir terim olması (kişi oglı 'insanoğlu'), erkek ve kadının eşit seviyede değerlendirildiğinin ve de önemli bir kavram karşılığı olarak kullanıldığının belirtisidir (2017). Özellikle *kişi* kelimesinin Türkiye Türkçesi ağızlarında çiftin biri anlamına gelmesi Türklerdeki kadın erkek ilişkisini anlamamız açısından çok ilginçtir…Dolayısıyla *kişi*

kelimesinin Türkiye Türkçesi ağızlarında çiftin biri anlamında geçmesi Eski Türklerde kadın ve erkeğe ayrı ayrı bakılmadığı, her ikisinin de eşit düzeyde kabul edildiğinin göstergesidir. Üstelik, cinslik kategorisinin olmayışı ve kadınlara ait özel eklerin bulunmayışı Türklerde kadınlara hor bakılmadığını göstermektedir (Useev, 2012).
Bu bilgiler ışığında Eski Türk kültüründe kadınların başka halklarda olduğu gibi hor görülmediğini ve ikinci sınıf muamelesi görmediğini söyleyebiliriz. Kadınların Türk toplumundaki yeri ve önemini ortaya koyan bu yapı, İslam dinine geçişle birlikte yeni kültür çevresinden etkilenmiştir.

İslamiyet Sonrası Türklerde Kadın:

İslam dininin ataerkil bir anlayışla yorumlanması ve uygulanması kadınlarla ilgili olumsuz yönde bir değişimi beraberinde getirmiştir (Yaman, 2022). Böylesine önemli bir sosyal ve siyasî konuma sahip olan kadın, Anadolu sahasında Osmanlı medeniyeti döneminde sosyal hayat içinde kaybolmuş veya geri planda kalmıştır. Orhun Yazıtları döneminde sosyal-siyasî, ailevî konumuyla toplumda, yönetimde ve ailede söz sahibi ve önemli olan Türk kadınının daha sonraki yüzyıllarda hem sosyal hayatta hem siyasî hayatta kendini son derece olumsuz koşullar içinde bulduğu görülmektedir. (Köksel, 2011).
Kutadgu Bilig'de İslamiyet öncesi Türk toplumunun hayat kültüründe var olan alp tipi savaşçı, at binen, kılıç tutan, ok atan kadın tipinden bahsedilmemiş olup kadınların kamusal alanda temsilinden öte hane içi görevler, annelik rolü, çocuk bakımı gibi toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu özellikleriyle ön plana çıkmıştır (Demir, 2021).
Divânu Lügâti't-Türk'te "kadın" için kullanılan 27 kelime bulunmaktadır. Fakat içlerinde en çok tekrarlanan, örneklerde en çok karşımıza çıkan kelime *uragut* tur. Köktürk kitabelerinde de rastladığımız *işiler*, *işler* türeviyle birlikte 11 kez eserde kullanılmış bir kelimedir. *İşler* ile birlikte kullanılan sıfatların ve eylemlerin olumsuzluk bildirmesi de dikkati çekmektedir (Gülsün, 2022).
Dede Korkut'ta ise dikkat çekici bir durum varıdr: "kötü" veya "hain" kadın karakter ve tipe yer verilmemiş olması. Kitap bu açıdan değerlendirildiğinde bu durumun onun yazılış amacından kaynaklandığını söylenebilir (Ekici, 2000).
Kadınlara verilen isimler tarih boyunca durmadan değişmiştir. Çeşitli sosyolojik ve linguistik sebeplerle kullanılmakta olan bir ismin bırakılıp yenisinin alındığı görülür. Canlı örneklerinden biri *eş* kelimesidir. Erkekler bir zamanlar hanımlarını tanıttıklarında *zevcem, refikam* derken bu kelimeler yerini şimdi *eşim* sözüne bırakmıştır. Yer yer *karım* kelimesine rastlanırsa da yaygın olan *eşim* sözüdür. Anadolu ağızlarında durum biraz değişiktir. Erkek doğrudan karısını tanıtmaz. Çok gerektiğinde *çocuklar, çocukların anası* veya *bizimki* sözlerini kullanır. Modern hayatta erkek biraz ileri giderek aleni de olsa *sevgilim, ciğerim, hayatım, güzelim* diye karısına hitap ederken Anadolu'da *sevgili* daha çok *oynaş* kelimesiyle anlamdaştır. Bunun yanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu ağızlarında Arapçadan geçmiş *avret* sözü kadın anlamında yaygındır (Zülfikar, 1988)
Bu çalışmada, dil malzemelerinin tespitinde temel kaynak olarak *Trakya Ağızları Sözlüğü* kullanılmıştır. Tespit edilen söz varlığının sınıflandırılması şöyledir:

2.1.1. Edirne İli Ağızlarında Kadın ile İlgili Söz Varlığı
2.1.1.1. Cinsiyet Ayırıcı Olarak Kullanılan Söz Varlığı

kancık (1) Kız. *2/628*< kancık, -ğı [eT. kan-çık/ kan-cık] sf 1. (Kedi, köpek vb. hayvanlar için) dişi. 4. Kadın; kız. (Çağbayır 3, 2007: 2380)
karı (1) Kadın, avrat. *2/640* Eski Türkçeden başlayarak Dede Korkut Kitabı'na kadar 'yaşlı, yaşlı kadın; eski' anlamlarıyla kullanılan *karı* kelimesi, 'yaşlanmak, ihtiyarlamak; eskimek' anlamındaki *karı-* fiilinden türemiş bir sıfattır. Kelimenin 'kadın' anlamı Dede Korkut Kitabı'na kadar tespit edilememiştir (Argunşah,2017: 94).
kız Kız. *2/683* <kız[5], [eT. kîz (nadir)] (kı:z) is. 1. Cinsiyet bakımından dişi olan çocuk veya genç kız çocuk. {eT} (aynı) [DLT] [ETY] [EUTS] [KB]. (Çağbayır 3, 2007: 2656)

kızcāz Kızcağız. *2/688*<kız+cağız

kız kızanı Kız çocuğu. *2/689* < kız+kızan+ı
kundur Saçı ve boyu kısa küçük kız çocuğu için kullanılır. *2/735*< [kundu-r] {ağız} sf 1. Kısa saçlı. 2. Boyu kısa. (Çağbayır 3, 2007: 2838)
südana Bir bebeği annesi dışında emziren kadın, sütana. *2/1020* <süt+ana
sürtük (2) Kız çocuğu. *2/ 1027* <sürtük[2] -ğü [sürt-ük] 2. {OsT} Sokulgan; girgin. (Büyük olasılıkla bu ağızdaki anlamı buradan türemiştir.) (Çağbayır 4, 2007: 4394)

2.1.1.2. Kadınların Akrabalık Bağlarıyla İlgili Söz Varlığı

abu Abla, büyük kız kardeş. *1/28* <aba=> aba[2] [eT. aba / apa] is. (Çağbayır 1, 2007: 76)
ana (1) Anne. *1/67* <ana[2], [eT ana /aba/ apa] (Çağbayır 1, 2007: 239)
analık (1) Üvey anne. *1/69* < ana+lık is. 3. {eAT}{ ağız} Üvey anne. (Çağbayır 1, 2007: 244)
anane Anneanne. *1/70* < anne+anne.
dudu (1) Hanım. *1/365* <dudu[1] [Far. tūtì (papağan) {OsT} sf 1 . Eskiden bayan, hanım yerine kullanılan ünvan. 2. is. Yaşlı Ermeni kadını. 3. {ağız} Hanım. [DS] (Çağbayır 2, 2007: 1300)
dünüşü Dünür, birbiri ile evlenen kız ve erkeğin anne ve babalarının karşılıklı durumu. *1/376* <dünürşü dünürşü, [dünür-cü] (Çağbayır 2, 2007: 1327)
ebe (1) Büyükanne. *1/382* <ebe[1], [eT. apa (ata) I epe (abla) > ebe] 3.Büyük anne; nine. {eAT} {OsT) {ağız) (aynı) (Çağbayır 2, 2007: 1350)
ebe (2) Teyze. *1/382* <ebe[1], [eT. apa (ata) I epe (abla) > ebe] 5. {ağız} Teyze. (Çağbayır 2, 2007: 1351)
gayna Kaynana. Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne. *1/464*< kayın+ana.
kadınge (1) Yenge. *2/618* < kadın+yenge.
kız kardaş Kız kardeş. *2/689*<kız+karın+daş.
külkahyası Eş. *2/746* <kül+kahyası => kahya[1], [Far. ked-hüdā] (kā:hya:) {OsT} is. 1. Konak, çiftlik gibi yerlerde çeşitli işleri yapmakla görevli kimse. (Çağbayır 3, 2007: 2338)
tete (2) Babaanne. *2/1091*< [Bul. teta] {ağız} is. 3. Babanne (Çağbayır 5, 2007: 4778)
tete (3) Teyze, hala. *2/1091* <[Bul. teta] {ağız} is. 1. Teyze. 2. Hala. (Çağbayır 5, 2007: 4778)
tize/ tîze Teyze. *2/1102* < [tay / tay / daay (ana tarafından akraba) + eze (kız kardeş) > tay eze / tay ezesi] is. (Çağbayır 5, 2007: 4791)

2.1.1.3. Kadınların Cinsellik, Evlilik, Karı-Koca İlişkileri İle İlgili Söz Varlığı

başını bālamak Evlendirmek. *1/150* <baş+ı+nı bag+la-
cere Kocasından boşanan çocuklu kadının çocuklarına ve kendisine bağlanan para. *1/230* <cere[2], [Ar. cari , Far. cira '.] {ağız} is. 1 . Kocasından boşanan kadına ve çocuklarına bağlanan para; nafaka (Çağbayır 1, 2007: 780)
danışık: Düğünlerde gelen misafirlerin ağırlanması. *1/308* <danışık[1] , -ğı [danış-ık] is. 1. Görüş sorma, fikir edinme. 3. {eAT} Öğüt; meşveret; müşavere; müzakere; istişare. [DK] 4.{eAT} Danışılan konu. 5. {ağız} Düğün yapacak olankimsenin danışmak için komşularını davet ettiği toplantı. [DS] (Çağbayır 1, 2007: 1099)
hoş gördü (2) Düğünlerde gelinin takı töreni. *1/559* < [hoş+gör-dü] {ağız} is. Bahşiş. (Çağbayır 2, 2007: 1989)
karı (2) Eş, zevce. *2/640* Dede Korkut'la başlamış olan yeni anlam 'kadın' 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı sahasında yayılmaya başlamıştır. 17. yüzyılda halk diliyle yazılan Risale-i Garîbe'de 'eş, kadın, hanım' anlamındaki *karı* kelimesi çokça görülmektedir… Kelimenin bugün ölçünlü dilde

iyelik ekli biçimleri (*karım* "benim hanım", *karınız* "sizin hanımınız" vb.) yaygın olarak kullanılmaktadır. Fakat üçüncü şahıs bir kadın için eksiz kullanımı nezaket kurallarının dışında görülmektedir (Argunşah, 2017: 95-96).
kız ardı Kız verildikten sonra oturacağı yerin görülmeye gidilmesi. *2/688* <kız+ar(t)-ı
külkahyası Kadın. *2/640* <kül+kahya+sı
nika/nikā Nikâh, bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdi. *2/837* <Ar. nikāḥ (Çağbayır 4, 2007: 3546)
telci (2) Gelin başı süsleyen (kimse). *2/1080* <tel+ci (Çağbayır 5, 2007: 4706)
yenge Geline kılavuzluk eden kadın. *2/1207*<yeŋi+eke< [yene] (eT. yene) (yenge). (Çağbayır 5, 2007: 5289)

2.1.1.4. Kadınlara Seslenme ve Hitapla İlgili Söz Varlığı

ahret ana Yaşlı kadınlara saygı için kullanılan bir hitap. *1/40* <ahîret+ana
ahret ōl Yaşlı kadınların sevdiği çocuklar için kullandığı bir hitap. *1/40* <ahîret+oğul
āret (2) ahiretlik: İki samimi kızın veya kadının ahirete kadar arkadaş kalmaları niyetiyle birbirlerine verdikleri ad, ki bu eskiden camilerde, mevlitlerde ve çocuk toplantılarında, eglencelerinde bir dua ile kanunlaştırılırdı. *1/84*< ahîretlik (Çağbayır 1, 2007: 156)
āret abla Daha yaşlı olan ahiretlik kadın dost. *1/85* <ahîret+abla
āret ana (1) Kızın annesi yaşındaki dost kadın onun ahiret anasıdır. *1/85* <ahîret+ana
hū (3) Kadınlara sesleniş sözü. *1/561*
mari/moru Kadınlar için kullanılan bir hitap şekli. *2/782* < Meryem=>meriam~mariam.[2]
mari (1) Seslenme sözü. *2/782* bk. mari/moru.
mari (4) Kadınların birbirlerine hitab ederken kullandıkları nida. *2/782*[3]

2.1.1.5. Kadınların Yaşıyla İle İlgili Söz Varlğı

congalaz (1) İhtiyar kadın. *1/238* <[koncolos] {ağız} bk. concoloz [konçuy + Yun. -los / karkantzolos > koncolos]{ağız} is. (Çağbayır 1, 2007: 831)

2.1.1.6. Kadınların Sağlığıyla İlgili Söz Varlığı

aybaşı Belirli yaşlar arasında kadınların ayda bir döl yatağından kan gelmesi durumu, ay hâli, âdet. *1/112* <ay+baş+ı (Çağbayır 1, 2007: 379)
bıcırgan Kadınların meme uçlarında, çocukların ayaklarında, hayvanların ayak parmaklarıyla bileklerinde ter, pislik, çamur vs. sebeplerden ileri gelen sulu yara. *1/168* < bıcırgan[5], [bıc (yans.) > bıc-ıl-gan / bıcır-gan] {ağız}is. Sulu yara. (Çağbayır 1, 2007: 581)

2.1.1.7. Kadınların Uzuvları Açısından Söz Varlığı

kuku (2) Kadın cinsel organı. *2/729 ?*

[2] *Mari* ve türevi kelimeler Trakya ve Balkan ağızlarına özgüdür. Bunun sebebi bu bölgelerde Hristiyan topluluk ile fazla etkileşimde bulunulmasıdır. *Meryem* kelimesinin birçok etimolojik görüşü bulunmaktadır: *mare* 'Lat. deniz' kelimesinin çoğulu olması ve *meri* (mısır kökenli)'mensup' +*yam* eki ile 'Tanrı'yı seven' görüşleri gibi. Ayrıntılı bilgi için bk. Öztürk 2003.
[3] Bu üç kelime birbirinin ses değişimine uğramış biçimleridir. Trakya ağızlarında çok sık kullanılmasına rağmen kelimelere sözlüklerde rastlanmamıştır.

2.1.1.8. Kadından Doğaya Aktarım Yoluyla Oluşan Kelimeler

ana (8) Irmak, nehir gibi suların aktığı asıl yatak *1/68*
gelin kadın Gelincik denilen bir çeşit hayvan. *1/471*

2.1.1.9. Kadınların Kılık-Kıyafetleri ve Süs Eşyalarıyla İlgili Adlandırmalar

asım takım Kadınların takındıkları süs eşyası. *1/93* <as-ım tak-ım
asıntı (2) Kadınların takındıkları süs eşyası. *1/93* <as-ıntı
askı (3) Düğünlerde, geline, akraba ve yakınları tarafından takılan hediyeler. *1/94* <as-kı
bindallı (2) Düğünlerde kadınların giydiği sırma işlemeli yerel giysi. *1/180*< bin+dal+lı
cenber Kadın başörtüsü, yemeni, yazma. *1/229* <[Far. çenber] (Çağbayır 1, 2007: 926)
çarşaf (1) Kadınların örtüsü, kara çarşaf. *1/253* <[Far. çader+şeb (gece örtüsü) (Çağbayır 1, 2007: 894)
çember (2) Kadın başörtüsü, yemeni, yazma. *1/263* <[Far. çenber*]* (Çağbayır 1, 2007: 926)
donak (1) Gelin elbisesi, kadın elbisesi. *1/357* <eT. ton-a-mak > ton-a-k > don-a-k (Çağbayır 2, 2007: 124)
donak (2) Süs, ziynet. *1/357* <eT. ton-a-mak > ton-a-k > don-a-k. (Çağbayır 2, 2007: 124)
fıta (1) Önlük. *1/431*<fıta [1][Ar. füta / fıta]. (Çağbayır 2, 2007: 1585)
fıta (2) Kadınların iş yaparken giydikleri giysi. *1/431* <fıta [1] [Ar. füta / fıta]. (Çağbayır 2, 2007: 1585)
fistan Kadın elbisesi. *1/436* <fistan, [Ar. Fustat (Mısır 'da bir kent) > İt. Fustagno (kadife) / Yun. fustani (kadife erkek etekliği)/ İsp.fustan] (Çağbayır 2, 2007: 1599)
fotuz Gelin başına takılan çiçekli taç. *1/441* <fottoz, [kutas > hotoz]
gelinnik (1) Gelinlik, gelin elbisesi. *1/471* <gel-in+lik
hotoz (1) Gelinlerin başına takılan süslü başlık. *1/559* <hotuz, [eT kutas] (Çağbayır 2, 2007: 1613)
kıvrak (2) Kadınların başlarına örttükleri kenarları saçaklı ipekli örtü, poşu. *2/686* < kıvrak[2], -ğı [kıv-(ı)r-ak] {ağız} is. 1. El tezgahlarındadokunmuş siyah kumaştan yapılma üstegiyilen bir tür entari; yeldirme; ferace. (Çağbayır 3, 2007: 2646)
paşalık Gelinlik elbise. *2/896* <paşalık[2], -ğı [paşa-lık] {ağız} is. (Çağbayır 4, 2007: 3793)
pürgü (2) Kadın çarşafı. *2/935* <pürgü, [bür-mek > bür-gü] (Çağbayır 4, 2007: 3916)
saya (5) Kadınların günlük hayatta giydikleri siyah üstlük, ferace, entari. *2/965* <saya[2], [İt. saia => saya] is. 1. {eA T} Çin' de dokunan bir tür ipekli kumaş. 2. {eAT} {OsT} {ağız} İş önlüğü; üstten giyilen iş gömleği. [DS] 3. {ağız} Yeldirme. [DS] 4. {ağız) Manto. [DS] 5. {ağız} Kadın elbisesi; entari. [DS] (Çağbayır 4, 2007: 4097)
şarpa (1) Eşarp, başörtü. *2/1036* <eşarp< Fransızca écharpe (Çağbayır 2, 2007: 1496)
takıntı (1) Kadınların takındıkları değerli süs eşyası, mücevher. *2/1061*< tak-ıntı
tartma Başörtüsü, yemeni. *2/1070* <tartma[2], [tar-t-ma] {ağız} is. (Çağbayır 5, 2007: 4617)
tülbent (1) Pamuktan ya da ipekten dokunmuş, feracenin üzerinden başı ve omuzları örten başörtüsü. *2/1126* <[Far. dül-bend] (Çağbayır 5, 2007: 4936)
yelve (3) Kadınların giydiği şayak ceket. *2/1205* < yelfe, [eT. yel > yel-vî > yilvi/ yelve > yelfe] {ağız} is. 1. Çulluk. 2. sf İnce; hafif. 3. Hoppa; hafifmeşrep. (DS) (Çağbayır 5, 2007: 5279)
yemeni (3) Kadınların kullandığı oyalı başörtü. *2/1206* <[Ar. Yemen > Yemenî (Yemene ilişkin) (Çağbayır 5, 2007: 5286)

2.1.1.10. Kadınların Toplumdaki Statüleriyle İlgili Söz Varlığı
2.1.1.10.1.Olumsuz Anlam İçeren Söz Varlığı
2.1.1.10.1.1. Ahlak Düşüklüğü Sebebiyle Oluşanlar

güvençe Kötü yola düşen kadın. <[eT. küven-ç] is. 4. {eAT} İstek; emel; arzu. (Büyük olasılıkla çok isteyen, çok arzulu anlamından türemiştir.) (Çağbayır 2, 2007: 1814)
güvende (1) Kötü yola düşen kadın. <[Far. guyanda] {ağız} is. (Çağbayır 2, 2007: 1814)
kaltak (1) İffetsiz kadın. < [eT. kal-1-mak (yüselmek) > kal(ı)t-mak > kalt-ak / kalt-uk/ kaltok] is. (Çağbayır 3, 2007: 2364)
kırık (1) Kadının yasalara ve törelere aykırı olarak ilgi kurduğu erkek sevgili. <kırık[2], -ğı [kır-ık] {ağız} is. (Çağbayır 3, 2007: 2621)
kırnak (2) Cilveli, oynak (kadın). <kırnak[1], -ğı [Ar. ġurūḳ => kırnak] is. 1. {eT}{eAT} {OsT} {ağız} Cariye. [DLT] [DK] [DS] 2. Bayan hizmetçi; halayık; hizmetçi. {eA T} {ağız} (aynı) [DK][DS] 3. {ağız} sf (Kişi için) gösterişli; çalımlı; süslü. (Çağbayır 3, 2007: 2629)
kuma (1) Evli bir erkeğe gelen kadın. <kuma[2], [eT. kuma-ş-mak (yardımlaşmak) > Kıpç.kuma/ Moğ. ḳuma (cariye)] is. {eAT} {OsT} (aynı) [DK]. (Çağbayır 3, 2007: 2833)
şıllık (1) Şıllık, hafif kadın. <şıllık[1], -ğı [Erm. sil (şaşı) > şıl-lık]. (Çağbayır 4, 2007: 4473)
şırfıntı Şırfıntı. Hafif kadın. < [İt. servante ?] (Çağbayır 4, 2007: 4476)
tutuşuk Erkek meraklısı kız, ateşli kadın. < tut-uş-uk.

2.1.1.10.1.2. Toplumda Hoş Karşılanmayan Davranışlarla Oluşanlar

cadaloz cadı karı *1/223* <(Fars. cādū "cadı"dan istakoz, yakamoz, varyoz gibi "oz" ekiyle biten Yunanca kelimelere benzetilerek yapılmıştır). (Çağbayır 1, 2007: 739)
congalaz (2) Cadı. *1/238* <congalaz, [koncolos] {ağız} bk. concoloz [konçuy + Yun. -los / karkantzolos > koncolos]{ağız} is. (Çağbayır 1, 2007: 830)
fildirik Şuh bakan kız. *1/434* <fildir+ik fildir=> [fild (yans.) > fıld-ir] 2. Işık saçmayı,parlamayı; ferli ya da fersiz bakışı anlatan yansımalı gövde. (Çağbayır 2, 2007: 1591)
kaçamak Evli insanların başkalarıyla gizlice buluşması, eşlerin ihaneti. *2/615* < [kaç-mak > kaç-a-mak / kaç-amak] is. (Çağbayır 3, 2007: 2314)
kaçamak yapmak Evli insanın gizli gizli başka kadınlarla flört yapması. *2/615*
kaçmak (2) Kız veya kadın yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak, kocaya kaçmak. *2/616*
kokana /Bul.is./ kokona. Süsüne düşkün kadın. *2/699* <kokona i. (Yun. kokona) 1. Hıristiyan kadın, madam 2. teşmil. Süslü püslü kadın. (Çağbayır 3, 2007: 2711)
kokona (3) Süsüne düşkün yaşlı kadın. *2/700* <(Yun. kokona) 1. Hıristiyan kadın, madam 2. teşmil. Süslü püslü kadın. (Çağbayır 3, 2007: 2711)

2.1.1.10.2.Olumlu Anlam İçeren Söz Varlığı

ana gibi yar olmamak Anadan yakın dost, ana gibi seven yar *1/68*
ana hakkı Ödemesi mümkün olmayan hak. *1/69*
ana kalbi Şefkatli ve karşılıksız seven kalp. *1/69*
ana kokusu Çocuğun aşina olduğu koku. *1/69*
kardaşlık tutunmak İki kadın ya da kız mevlit okutarak ahret kardeşi olmak. *2/639*

2.1.1.11. Kadınların Yaptıkları İş Ve Meslekleri İle İlgili Söz Varlığı

dünür (2) Kız görmeye giden kimse, görücü. *1/376* < [eT tün-ür > dünür] (Çağbayır 2, 2007: 1327)
yenge Geline kılavuzluk eden kadın. *2/1207* <yeŋi+eke=>. [yene] (eT. yene) (yenge). (Çağbayır 5, 2007: 5289)
hoş gördücü Misafir ağırlayıcı. *1/559* < hoş+gör-dü+cü

telci (2) Gelin başı süsleyen (kimse). *2/1080* < tel+ci

3. SONUÇ

Trakya Ağızları Sözlüğü'nden hareketle yapılan çalışmada Edirne İli Ağızlarının söz varlığı içerisinde *kadın* ile ilgili 100 adet sözcük ve sözcük öbeği tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sözcükler 11 ana 4 ara başlık altında anlamına göre gruplandırılmıştır. Bu durum Edirne'de kadına dair söz varlığının zenginliğinin göstergesidir.

Çalışmada Edirne ili ağızlarında *kadın* ile ilgili söz varlığı tespit edilmiş ve çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma neticesinde elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Kadın söz varlığına genel olarak bakıldığında Türkçe kökenli kelimelerin çoğunlukta olduğu fakat alıntı kelimelerin de azımsanmayacak ölçüde olduğu görülmektedir. Eski Türkçe döneminden beri küçük ses değişmeleriyle kullanılagelen *abu, ana, ebe, yenge, hotoz, dünür* gibi kelimeler dikkat çekicidir.

2. Bir Balkan şehri olan Edirne'de Bulgarca ve Yunanca'dan ödünçlemeler fazlaca görülmektedir. Bunun dışında pek tabii İslamiyet'in etkisiyle Arapça ve Farsça kelimelere de rastlanmaktadır. Özellikle giyim ve süslenme başlığında tespit edilen bu kelimeler bize kadınların süslenme geleneğini sonradan geliştirdiklerini düşündürebilir yahut İslamiyet'in etkisiyle -eğer varsa- daha önceden kullanılan terimler unutulmuş olabilir.

3. En fazla kelimenin ise kadının giyimi ve süslenmesi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu da kadının dış görünümüne verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca nişan, düğün gibi merasimlerin kadın merkezli olduğu da söylenebilir.

4. Akrabalık terimleri bakımından zengin olan Türk dili, "kadın" için kullanılan akrabalık terimleri ve diğer kavramlar bakımından da oldukça çeşitlilik göstermektedir (Yazıcı, 2013). Burada da aynı çeşitlilik devam etmektedir: abu, ana, yenge vb.

5. Tespit edilen söz varlığında kadın için kullanılan olumsuz tabirlerin olumlulardan daha fazla olduğu görülmüştür. Bu da Eski Türkler'de görülen yüce kadın tipinin değiştiğini gözler önüne bir kez daha sermektedir. Fakat bu durum sadece Türklere özgü görünmemektedir. Dünya genelinde çeşitli dillerden derlenen atasözlerinde kadın algısı incelenmiş ve benzer sonuçla karşılaşılmıştır: Kadına olumlu bakış açısının sadece "annelik" kavramı üzerinde olduğu görülür. Kadının en çok öne çıkan özelliklerinden biri olan "annelik" kavramının ne kadar önemli bir konumda olduğunu gösteren örnekler tespit edilmiştir: ana hakkı, ana kalbi, ana kokusu vb. Bu durum sadece Türklere özgü görünmemektedir. Dünya genelinde çeşitli dillerden derlenen atasözlerinde kadın algısı incelenmiş ve benzer sonuçla karşılaşılmıştır: Kadın yalnızca iki toplumsal rolde kabul edilebilir ve olumlu algılanmaktadır. Bunlar annelik ve nineliktir. Her iki statüde de kadın hami ve güvenilirdir. Ataerkil sistemle şekillenen toplumlarda bir kadın için en ideal ve sağlıklı pozisyon analıktır (Başaran, 2018).

6. *ahret ana, ahret ōl , āret, āret abla , āret ana* gibi 'ahiretlik' kavramı ile ilgili birden fazla terimin bulunması da bize Edirne'de bu müessesenin ne kadar mühim ve yaygın olduğunun bir kanıtıdır. Anadolu'da genelde yaşlılar arasında görülen ahiretlik kavramı, Trakya'da farklıdır. Burada özellikle çocuk yaştaki kızların ve genç kızların ailelerinin de onayıyla ahret kardeşi oldukları görülmektedir. Örneğin genç kız bu gelenek üzerine ahretliğinin annesine de *ahret ana* der.[4]

Son olarak denilebilir ki Edirne ili ağızlarında kadın ile ilgili söz varlığı oldukça geniş yer tutmaktadır. Zaman içinde değişen dil, din, kültür ile birlikte kadına bakış açısı değişmiş, kadın adlandırmaları da değişmiş ve anlam değişmeleri (anlam iyileşmesi,anlam kötüleşmesi vb.) meydana gelmiştir.

[4] Ayrıntılı bilgi için bk. Akman 2018.

KAYNAKÇA

Akman, A. (2018). Ahret Kardeşliği Geleneği ve Trakya Bölgesinin Bazı Yerlerinde Evlenme Geleneklerine Yansımaları. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiri Kitabı 4. Cilt: Gelenek Görenek Ve İnançlar, Ankara, s. 63-78.

Argunşah, M. (2017). Türkiye Türkçesindeki Kad)Nla İlgili Temel Söz Varlığının Tarihî Gelişimi. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu (4-6 Mayıs 2017) Bildiriler Kitabı, KIBATEK (Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) Yayınları, Aralık 2017, s. 81-106.

Apalı, Y. (2011). Sosyolojik Açıdan Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26, 49-64.

Başaran, U. (2018). Atasözlerinde Kadın Algısı. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiri Kitabı 2. Cilt: Türk Halk Edebiyatı, Ankara: 65-74.

Berbercan, M. T. (2017). İslam Öncesi Türk Metinlerinde 'Kız' ve 'Kadın'. *Journal of Old Turkic Studies, 1*(1), 7-19.

Çağatay, S. (1962). Türkçede "Kadın" için Kullanılan Sözler. *TDAY-Belleten 10*, 13-49.

Çağbayır, Y. (2007). Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Daşman, A. (2017). "Kadın" Ve Kadın Leksikolojisinin *Anlambilimsel Özellikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (41), 113-122.

Demir, E. (2021). Kutadgu Bilig'de İnşa Edilen Kadın Kimliği Üzerine Sosyal Bir İnceleme. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 4,* 199-208. https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.904919

Ekici, M. (2000). Dede Korkut Kitabı"nda Kadın Tipleri. *Uluslar Arası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (19-21 Ekim 1999, Ankara)*, 123-138

Erdoğan, İ. (2016). Divanu Lugati't-Türk'te Kadın İle İlgili Kavramlar. *Dini Araştırmalar 19* (49). (Kasım 2016), 197-207. https://doi.org/10.15745/da.267270

Gülsün, A. (2022). Divanü Lugati t Türk te Kadın ve Onun Dünyası, *2. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni bildirileri: Kâşgarlı Mahmud ve dönemi (28-30 Mayıs 2008) [e-kitap] /*Ankara: Türk Dil Kurumu: 313-346.

Günay, U. (2000). İslâmî Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri Ve Önemi. *Milli Folklor, 46,* 4-9.

Günşen, A. (2004). Edirne ve Yöresi Ağızlarında Aile ve Topluluk İsimleri Yapan Ekler Üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, LXXXVII* (626), 150-162.

Günşen, A. (2009). Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları. *Journal of Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 4* (8), 225-254. DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.951

İzgi, Ö. (1973-75). İslamiyetten Önceki Türklerde Kadın. *Türk Kültürü Araştırmaları*, XI-XII-XIII-X1V, 145-160.
Kaçar I. (2017). Başlangıçtan Günümüze Türk Dilinde Kadınla İlgili Kelime Düzeyinde Yapılmış Çalışmaların Değerlendirilmesi. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu Amasya (04-06.05.2017), 535-545.

Köksel, B. (2011). Orhon Yazıtları'nda Kadın. *Humanities Sciences*, *6* (2), 331-341. Https://Doi.Org/10.12739/10.12739

Özdarıcı, Ö. (2011). Dîvânü Lûgat-it-Türk'te Kadın ve Kadına İlişkin Unsurlar. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 127-156.

Özden, M., Doğan L., Bayraktar F.S. (2018). *Trakya Ağızları Sözlüğü I-II*, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları.
Özdener, K. (2011). İslam Öncesi Türklerde Kadının İçtimai Yeri. *Istanbul Journal of Sociological Studies, 22*, 225-235.

Öztürk, M. (2003). Kur'an Bağlamında Hz. Meryem'le İlgili Bir İnceleme. *Marife 3* (1), 79-88.
Pilancı, H. (2000). Anadolu Ağızlarında Kadın İçin Kullanılan Sözler Üzerine Bir İnceleme. *Kadın/Woman, 3* (2), 71-83.

Rásonyı, L. (1963). Türklükte Kadın Adları, *TDAY-Belleten* 1963, TDK Yay., Ankara, 1988, 63-87.

Solmaz, E. (2019). Türkmen Atasözlerinde Kadın Ve Kadın Algısı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 19* (2), 389-401. https://doi.org/10.32449/egetdid.634767

Tekin, T. (1960. 'Amca' ve 'Teyze' Kelimeleri Hakkında, *TDAY-Belleten*, TDK Yay., Ankara, 283-294.

Tellioğlu, İ. (2016). İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi(55)*: 209-224. https://doi.org/10.14222/Turkiyat1458

Uçar, M.(2013). Anadolu Ağızlarında Kadının Söz Varlığına Dairbir Tasnif Denemesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8* (9), 2465-2485.

Yaman, H. (2022). Anadolu Ağızlarında Kadınlarla İlgili Tabu ve Örtmecelerin Kültürdilbilimsel Açıdan İncelenmesi. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi [DADA, 5,* 92-106.

Yazıcı Şahin S. (2013). Orhun Yazıtlarında Kadınla İlgili Söz Varlığı. *Kadın Kitabı* (Ed. Prof. Dr. Münevver Tekcan), Kocaeli: Umuttepe Yayınevi, 93-114.

Yılmaz, A. (2004). Türk Kültüründe Kadın. *Milli Folklor 16* (61), 111-123.

Zülfikar, H. (1988). Kadın, Hanım ve Benzeri Adlar Üzerine. *Türk Dili 434*, 97-102.

https://www.lugatim.com/s/ (Erişim Tarihi: 10.04.2024)
https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10.04.2024)